



Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi  
Fırat University Journal of Social Science  
Cilt: 12, Sayı: 2, Sayfa: 191-210, ELAZIĞ-2002

## ARAP DİLİNDE HARF-İ TA'RİF

*The Definite Article in Arabic Language*

Sadık KOÇ\*\*

Tahsin DELİÇAY\*

### Özet

İsimlerin başına gelen ة genel anlamda ma'rifelik (belirlilik) alameti kabul edilmektedir. Ancak her ة ma'rifelik ifade etmek için olmayıp bunun dışında, kelimelerin başına ism-i mevsûl anlamında ve eklendiği kelimeye mâna yönüyle herhangi bir etki yapmayan zâid takı olarak da gelebilmektedir. Bunları tanıyıp, ayırmak ifadeleri doğru anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Ayrıca ma'rifelik için gelen bütün ة'ler de aynı anlamı ifade etmemektedir. Bir kısmı hem mânayı hem de lafzı belirli hale getirirken, bir kısmı da sadece lafzı belirli hale getirip mânayı müphem bırakmaktadır. Bu durum ise anlamı doğrudan etkilemektedir.

**Anahtar:** Dil, harf-i ta'rif, ma'rifelik (belirlilik).

### Abstract

ة which comes in front of the nouns is accepted as a definite article. However every ة is not for definition. It can be used as well as a conjunction and it can be not with adding to the words. To know and distinguish every kind of ة can help us understanding the statements correctly/truely..

Furthermore all of the ة which are used for definition don't have as the some meaning. Some of them define both mean and writtenform (lafız) and some of them define only the written form but not define the meaning. This and position effects the meaning directly.

**Key:** Language, definite article, definition.

---

\*\* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Belâgatı Yüksek Lisans öğrencisi.

\* Yrd.Doç.Dr, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.  
[tahsindelicay@hotmail.com](mailto:tahsindelicay@hotmail.com)

Değişik dillerde birer harf olarak kelimeye yazılan ünlüler, Arap dilinde bir harf olarak kelimeye dahil olmayıp, harflere konan işaretlerle ifade edilmektedir. Bu sebeple hareketlerin harf şeklinde yazıldığı dillerde, ibare anlaşılması için okunur. Arapça'da ise önce metnin anlaşılması gerekir ki, sonra düzgün olarak okunabilsin<sup>1</sup>. Düzgün olarak okunabilmesi ise, kelimenin tanınması, onun hareke ve anlamını etkileyen amillerin bilinmesiyle mümkün olmaktadır. Çünkü kelimenin öncesinde gelen âmîl durumundaki kelimeler, o kelimenin cümle içindeki anlamı üzerinde mutlak tesir icrâ etmektedir. Örneğin; harf-i cerler, nasb-cezm edatları vb. irâbı, mânayı bazen de her ikisini etkilemektedir. Bu sebeple kelimenin başına gelen âmillerin bilinmesi ifadenin doğru okunup, mânanın doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

Arap dilinde, bir çok çeşidi olması sebebiyle genellikle karıştırılan ve eklendiği kelimeye farklı anlamlar kattığı gibi, bazen de hiçbir anlam katmayan takılardan birisi de 'Al'dir. Her eklendiği kelimeye 'Al aynı anlamı taşımamaktadır. Bazen eklendiği nekre kelimeyi ma'rife yapmakta, bazen ism-i mevsûl anlamında olmakta, bazen de kelimelerin başında zâid<sup>2</sup> olarak gelmektedir. 'Al'in eklendiği kelimeye hangi maksatla kullanıldığının bilinmemesi mânanın yanlış anlaşılmasına neden olacağından, geldiği yerlerde neyi ifade ettiğinin bilinmesi de mânayı doğru anlama noktasında önemli bir işleve sahiptir.

Nahiv kitapları incelendiğinde, 'Al'ın, 'Al mânasına soru için gelmesi<sup>3</sup> dikkate alınmayıp, genel olarak dört kısımda değerlendirildiğini görmekteyiz. Bunlar ma'rifelik, ism-i mevsûl, zâid ve ivaz/karşılık için kullanılan 'Al'dir.

#### A. 'Al'IN MA'RİFELİK İÇİN KULLANILMASI:

'Al'in ma'rifelik için gelmesi konusuna geçmeden önce, nekre ve ma'rife'nin izahı uygun olacaktır.

#### Nekre:

Arap dilinde isimler belirli bir varlığa delâlet etmeleriyle ma'rife (belirli), etmemeleriyle de nekre (belirsiz) olarak isimlendirilirler<sup>4</sup>. Nekre isimler; cinse ait mevcut (var olan) ve mukadder (var sayılan) bütün fertleri kapsayan ve tek bir varlığı

<sup>1</sup> el-Câbirî, Muhammed 'Âbid, *Arap İslâm Kültürünün Akıl Yapısı* (Çev: Köroğlu, B.- Hacak, H.- Demirli, E.), İstanbul, 1999, s.41.

<sup>2</sup> "Zâid" için, ileride anlatılan 'Al'ın Zâid Olarak Kullanılması başlığına bakınız.

<sup>3</sup> İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*, Beyrut, 1992, I,66.

<sup>4</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dersaadet, trs., s.93; Hasan, 'Abbâs, *en-Nahvu'l-vâfi*, Mısır, 1966, I,186.

göstermeyen isimlerdir. Bu nedenle nekre isimlerle cins ifade edilir<sup>5</sup>. Nekre isimlerin açık belirtisi kelimenin sonundaki tenvidir<sup>6</sup>. Türkçe'de bunun karşılığı genelde, tekillerde kelimenin başına "bir", çoğullarda ise "bazı" ve "bir takım" kelimeleri getirilmekle sağlanmaktadır. Ancak tekillerdeki "bir"i sayı olan "bir" ile karıştırmamak gerekir. Bu "bir", "her hangi biri" anlamındaki tenvinin karşılığı olan "bir"dir. Sayı olan "bir"i ifade etmesi ise kelimenin müfret olmasından kaynaklanmaktadır.

رَجُلٌ Herhangi bir adam, bir adam.

رَجَالٌ Bazı adamlar, birtakım adamlar, bir grup adam gibi.

Nekre isimler tariflerinden de anlaşılacağı üzere, ifade ettiği şeylerin bizzat kendisi olmayan ve muayyen bir ferde delâlet etmeyip, umum ifade eden isimlerdir. Bu isimler söylendiğinde akılda bir mâna oluşur ancak, bu mânayı görünürde tek bir ferde hasretmek mümkün değildir. *وَأَنَّ فِي الْحَدِيثِ وَآدُ "Bahçede bir çocuk var"* cümlesindeki *وَأَنَّ* kelimesinin mânası (*her hangi bir çocuk*) anlamıyla açıktır. Ancak bu mâna genel olup, belirli bir çocuğu işaret etmemektedir. Bu ismin mânası altına giren çocuklardan herhangi birini kapsamaktadır.

#### Nekreler İki Çeşittir:

Nekreler *أَلٌ*'ı kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayrılır:

-**أَلٌ kabul edenler:** Bu nekreler, başına *belirlilik* ifade eden *أَلٌ* getirilmesi suretiyle ma'rife yapılırlar. *رَجُلٌ* "herhangi bir adam" kelimesinin, *الرَّجُلُ* "o adam" şeklinde ma'rife yapılması gibi.

-**أَلٌ yerine ثُو kabul edenler:** Bu nekrelerin başına, asla *أَلٌ* getirilmeyip onun yerine belirlilik için "صَاحِبٌ" mânasına nekre bir kelime olan *ثُو* getirilir ki, o da *أَلٌ* kabul etmez<sup>7</sup>.

*ثُو* yerine *أَلٌ* yerine *جَاءَنِي ثُو مَالٍ* "Mal sahibi bana geldi" örneğinde ma'rifelik için *أَلٌ* yerine *ثُو* getirilmiştir. Bu örnekte *ثُو*yu kaldırıp, yerine *مَالٍ* kelimesinin başına *أَلٌ* getirdiğimizde anlam bozulacaktır. Ancak *ثُو* yerine *أَلٌ* kabul eden *صَاحِبٌ* kelimesi getirilebilir.

Haddizâtında *ثُو* ile yapılan *belirlilik*, *أَلٌ* ile yapılan *belirliliğe* göre daha kapalı bir belirliliktir.

#### Ma'rife:

Nekrenin zıddı olarak belirli bir şeye delâlet eden isimlere ma'rife denir. Ma'rife

<sup>5</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, s.93; el-Hâşimî, Ahmed, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye li'l-lüğati'l-'Arabiyye* (th. Muhammed Ahmed Kasım), Beyrut, 1998, s.83.

<sup>6</sup> İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osman, *Sırru's-sınâ'ati'l-i-'rab* (th. Hasan Hindâvî), Dimaşk, 1985/1405, I,337.

<sup>7</sup> İbn 'Akîl, *Şerhu İbni 'Akîl 'alâ Elfıyyeti İbni Mâlik*, Beyrut, 1410/1995, I,85-86; el-Hâşimî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye*, s.83.

için vazolunan lafızlar; muayyen, müşahhas mânalar için konulmuş olup, bir şeyin bizzat kendisine delâlet eden isimlerdir<sup>8</sup>.

Ma‘rifeler nahiv kitaplarında genel olarak 6 gruba ayrılmış ve başında nidâ harfi bulunan nekre-i maksûde (kastedilen nekre), ma‘rife olarak zikredilmemiştir<sup>9</sup>. Ancak nidâ harfinden sonraki nekre-i maksûdenin de ma‘rife olması gerekir<sup>10</sup>. Zira biri, kastedilerek seslenilirse, o muayyen hale getirilmiş olur. Ma‘rife isimler, *nidâyla kastedilen nekreye* birlikte 7 çeşittir.

Bütün ma‘rifeler, *belirlilik* bakımından birbirleriyle aynı seviyede olmayıp, kendi aralarında *belirliliklerine* göre şöyle sıralanırlar<sup>11</sup>:

Zamirler, alemler, ism-i işaretler, ism-i mevsûller, آل ile ma‘rife olanlar, nidâyla kastedilen nekre ve bunların birisine muzâf olanlardır.

**1. Zamirler:** İsm-in yerini tutan, mütekellim, muhâtab ve gâibe delâlet eden isimlerdir. أَنَا، أَنْتَ، هُوَ، نَحْنُ gibi<sup>12</sup>.

**2. Alemler:** Bir şeyin bizzat kendisi için konulan ve onun haricindeki şeyler için kullanılmayan isimlerdir. Alemler زَيْدٌ gibi bir şahsa، أُسَامَةُ (aslan cinsi için kullanılır) gibi bir cinse، زَيْنُ الْعَابِدِينَ gibi bir lakâba، أَبُو عَمْرٍو gibi bir künyeye delâlet edebilir<sup>13</sup>.

**3. İsm-i İşaretler:** Hissî ve mânevî bir işaretle belirli bir şeye delâlet eden هَذَا، هَذِهِ، هَذَانِ vb. isimlerdir<sup>14</sup>. Belli bir kelime mahiyetinde görülmekle beraber ism-i işaret olarak kullanılan bu isimler mânaca kapalıdırlar. Fakat muşârun ileyle beraber kullanılırsa mâna açıklığa kavuşur<sup>15</sup>.

طالِعَ هَذَا “Bu kitabı incele” cümlesinde، هَذَا dendiğinde، هَذَا her ne kadar ma‘rife de olsa muşârun ileylehi olmadığı için nispeten kapalıdır, ama muşârun ileylehi olan الْكِتَابِ de getirildiğinde bu kapalılık ortadan kalkmaktadır.

**4. İsm-i Mevsûller:** Kendinden sonra gelen ve *sıla* diye isimlendirilen cümle ile

<sup>8</sup> ed-Dahdâh, Antoine, *Mu‘cemu kavâ’idi-l-‘Arabiyyeti-l-‘âlemiyye*, Beyrut, 1997, s.54; el-Galâyîni, Mustafâ, *Câmi ‘u’d-durûsi-l-‘Arabiyye*, Beyrut, 1412/1992, I,147; Ali Cârîm – Mustafâ Emin, *en-Nahvu ‘l-vâdih*, Mısır, 1964, I,108.

<sup>9</sup> Geniş bilgi için bakınız: İbn Akil, I,86; İbn Hişâm, *Şerhu Katri ‘n-nedâ*, s.94.

<sup>10</sup> Nureddîn Abdurrahmân el-Câmî, *Molla Câmî (Şerhu Kâfiyet-i İbn Hâcib)*, (th. Üsâme Taha er-Rifâi), İstanbul, II,151; el-Galâyîni, I,147; Tâcuddîn ‘Ammu ‘Ali, *en-Nûru ‘l-mudî*, Dımaşk, 1971, s.25.

<sup>11</sup> el-Câmî, II,149.

<sup>12</sup> Zamirler hakkında geniş bilgi için bakınız: İbn ‘Akil, I,87,88; Hasan, ‘Abbâs, I,196 vd.; el-Galâyîni, I,115 vd.; İbrahim, Abdulalîm, *en-Nahvu ‘l-vazîfi*, Kahire, 1389/1969, s.196 vd.

<sup>13</sup> el-Câmî, II,150; İbn Hişâm, *Şerhu İbni ‘Akil*, I,114; İbn Hişâm, *Şerhu Katri ‘n-nedâ*, s.96-97.

<sup>14</sup> El-Hâşimî, *el-Kavâ ‘idü-l-esâsiyye*, s.95.

<sup>15</sup> Uralgiray, Yusuf, *İlk ve İleri Dilbilgisi*, Riyad,1406/1986, I,404; el-Câmî, II,150.

açıklanan ma'rife isimdir. الَّذِي، الَّذِيْنَ، الَّذِيْ gibi<sup>16</sup>.

**5. İzâfetle Ma'rife:** Mânevî bir izâfetle kendisinden sonraki ma'rife bir isme bağlanan nekre isim ma'rife olmaktadır<sup>17</sup>. قَلَمٌ مَّحْمُودٌ gibi. Bu örnekte “kalem” her hangi bir kalem iken “Mahmut”a izâfe edilince “Mahmut’un kalemi” olmakla ma'rifelik (belirlilik) kazanmıştır.

**6. Nidâyla Kastedilen Nekre:** Daha önce zikrettiğimiz gibi ‘nidâyla kastedilen nekre’ bazı nahivciler tarafından ma'rife olarak kabul edilmemesine rağmen İbni Hâcib gibi dilciler<sup>18</sup>, nekre-i maksûdeleri ma'rife kabul etmişlerdir. Çünkü kişi karşısındakine seslenir. يَا رَجُلٌ gibi. Bunlar kendileriyle muayyen bir şeyin kastedildiği isimlerdir, onun için bu tür isimlere nekre-i maksûde (kastedilen nekre) denilir.

**7. ٱ ile Ma'rifelik:** Arap dilinde harf-i ta'rif diye bilinen ve kelime türlerinden yalnızca isimlerin başında yer alıp, imlası bitişik olarak yazılan bu takı, tenvinin tam zıddıdır. Tenvinden bedel olarak getirilen ٱ<sup>19</sup>’ın, Türkçe’de tam karşılığı olmayıp cümle içinde eksiz olarak, -i ekiyle ve “o”, “bu”, “şu” gibi işaret sıfatlarıyla karşılanır. “adam geldi”, “adamı bul”, “o adam” gibi.

Türkçe’de “bir” kelimesinin mukabili olan tenvin, cins isimleri belirsiz yapmak için son harflerine geldiği halde, ٱ takısı bu isimleri ma'rife yapmak için başlarında yer alır<sup>20</sup>. Bir isim hem belirli hem belirsiz olamayacağı için ikisi bir kelimedede birleşemez<sup>21</sup>. Örneğin الْكِتَابُ şeklinde söylenemez.

ٱ takısının aslî görevi eklendiği nekre isimleri ma'rife haline getirmesidir<sup>22</sup>. Ancak başında ٱ bulunan her isim, karşımızdaki muhâtabın bildiği ve alıştığı bir isim olmadıkça ma'rife olmaz<sup>23</sup>. Çünkü ٱ takısının aslî görevi her ne kadar isimlere ma'rifelik kazandırmak ise de, eklendiği bazı kelimelerde zâid, ismi mevsûl ve ivaz olarak da kullanılmaktadır.

<sup>16</sup> Geniş bilgi için bakınız: İbn ‘Akîl, I,134 vd.; Hasan, ‘Abbâs, I,306 vd.; Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya, 1981, s.26,27; Çörtü, M. Meral, *Arapça’da Cümle Kuruluşu Ve Tercüme Teknikleri*, İstanbul, 1997, s.76;

<sup>17</sup> el-Hâşimî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye*, s.110-111; Çakır, Mehmet, *Arapça’da İsim Tamlaması*, İzmir, 1992, s.5 vd.; Talu, Mehmet, *Nahiv İlmi*, s.46.

<sup>18</sup> el-Câmî, II,151, Hasan, ‘Abbâs, I,191; el-Galâyînî, III,148; Tâcuddîn, s.32.

<sup>19</sup> Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. ‘Osman b. Kanber, *Kitâbu Sîbeveyh*, (th. Abdusselam Muhammed Harun), Beyrut, 1983/1403, I,200.

<sup>20</sup> İbn Cinnî, I,337.

<sup>21</sup> İbn ‘Akîl, I,167; İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb* I,61; Hasan, ‘Abbâs, I,381; Akdağ, s.19.

<sup>22</sup> Sîbeveyh, IV,226; el-Hâşimî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye*, s.109.

<sup>23</sup> Maksudoğlu, Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul, 1992, s.195.

Nahivciler arasında ٱ takısını oluşturan harflerden hangisinin ma‘rifelik ifade ettiği konusunda farklı görüşler vardır. Halil b. Ahmed ٱ takısındaki hemzeyi, hemze-i kat’ kabul ederek ٱ ve ٱ ’ın ikisinin birlikte harf-i ta‘rîf olduğunu savunmakta, Sîbeveyh ise hemzenin, hemze-i vasl olduğunu ve bu sebeple sadece ٱ ’ın harf-i ta‘rîf olduğunu iddia etmektedir<sup>24</sup>. Müberred ise ٱ ’daki ٱ ’ın, harf-i ta‘rîf olan hemze ile istifham hemzesinin birbirinden ayrılması için ona eklendiğini söyleyerek, sadece meftûh hemzeyi ( ٱ ) harf-i ta‘rîf olarak kabul etmektedir<sup>25</sup>. Ancak bu konudaki kanaat ikisinin birden harf-i ta‘rîf olduğu ve hemzenin de hemze-i kat’ olduğudur<sup>26</sup>. İbn Mâlik ise, bu konuda şu beyti söyleyerek adeta bu iki görüşü telif etmiştir<sup>27</sup>:

أَلٌ حَرْفٌ تَعْرِيفٌ بِئَمَامِهَا أَوْ اللَّامُ فَفَطٌ فَتَمَطٌ عَرَفْتَ قُلْ فِيهِ: "النَّمَطُ"

"ٱ" in ikisi veya tek başına Jharf-i ta‘rîftir, ٱ kelimesini ma‘rife yaptığında "ٱ" de.

#### ٱ İLE MA‘RİFELİĞİN KISIMLARI:

Ma‘rifelik için isimlerin başına gelen ٱ, bazı nahiv kaynaklarında; ahdiyye, istiğrâkiyye ve cinsiyye olmak üzere 3’e ayrılmıştır<sup>28</sup>. Ancak ayrı bir bölüm olarak ele alınan ٱ ’ı istiğrâkiyye, aslında cins ifade etmesi sebebiyle ٱ ’ı cinsiyyenin bir bölümü olarak değerlendirilmelidir. Biz de bu çalışmamızda nahiv kaynaklarının çoğunda<sup>29</sup> olduğu gibi ٱ ’ı istiğrâkiyyeyi, ٱ ’ı cinsiyye içinde değerlendirerek ma‘rifelik için isimlerin başına gelen ٱ ’ı, ahdiyye ve cinsiyye olarak iki kısımda ele alacağız.

#### a. ٱ ’ı Ahdiyye (Belirlilik İçin Gelen ٱ )<sup>30</sup>:

Nekre bir kelimenin başına gelerek, daha önce mânası kapalı ve umum durumda olan nekrenin medlûlünü belirli bir ferde hasr edip, kısıtlayarak ona belirlilik sağlar. Bu çeşit ٱ, eklendiği kelimeyi muhatap tarafından bilinen, belirli bir ferd haline getirmektedir. ٱ ile kullanılan kelimenin belirli olmasındaki sebep ise, konuşma anından önceki zamanda kelimeye dahil olan belirli bir *bilgi (ahd)*dir. Bu bilginin ortadan kalkmasıyla kelimenin belirliliği de ortadan kalkar.

Ancak örneğin alemler, zamirler vb. diğer ma‘rifelerde, belirlilik bir bilgiye (ahd) dayanmayıp aslından kaynaklanan bir belirliliktir.

<sup>24</sup> Sîbeveyh, III, 324 vd.; İbn Cinnî, I,333 vd. İbn ‘Akîl, I,167; İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-nedâ*, s.112.

<sup>25</sup> el-Câmî, I,26.

<sup>26</sup> El-Galâyînî, I,147.

<sup>27</sup> İbn ‘Akîl, I,167.

<sup>28</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri’n-nedâ*, s.112; el-Kazvînî, Hatîb, *Telhisu’l-Miftâh*, (nşr: Yanık, Nevzat H., Kılıçlı, Mustafa, Çögenli, S.), İstanbul, trs, s.34,35.

<sup>29</sup> İbn ‘Akîl, I,168; İbn Hişâm, *Muğni’l-lebib*, I,61; Hasan, ‘Abbâs, I,385 vd.; el-Galâyînî, I,148.

<sup>30</sup> Hasan, ‘Abbâs, I,385; Uralgiray, I,569.

أل'ı ahdiyyede belirlilik, kelimenin aslından olmayıp ya zikrî/söylemekten, ya zihnî/bilgiden, ya da huzûrî/aynı ortamda olmaktan kaynaklanan bir belirliliktir.

Bazı kaynaklarda ahd-i zikrî ile ahd-i huzûrî, ahd-i hâricînin<sup>31</sup> iki alt başlığı olarak verilmiş<sup>32</sup> ise de, metotlu ve zihne daha yaklaşıtııcı olarak bulduğumuz ve kaynakların bir çoğunda<sup>33</sup> geçtiği şekliyle أل'ı ahdiyyenin zikrî, zihnî ve huzûrî şeklindeki taksimatını tercih ettik.

**a1. Ahd-i Zikrî:** Bu durum nekre bir kelimenin aynı cümlede nekre olarak tekrarlanmasıyla olur. İkincisinin başına أل'ı ahdiyye getirilir. Burada أل'ı ahdiyyenin görevi iki nekreyi mâna yönüyle birbirine bağlamak ve eklendiği kelimenin anlamını tek bir ferde hasrederek birinci kelimeyle mânasının ve medlûlünün aynı olduğunu göstermektir. Yapılan sınırlama ve hasretme ikinci kelimeyi ma'rife yapmaktadır ki, bu ma'rifelik ise zikrî bir ma'rifelik olup ahd-i zikrî diye isimlendirilir<sup>34</sup>.

جَاءَنِي ضَيْفٌ فَأَكْرَمْتُ الضَّيْفَ 'Bana bir misafir geldi, ben de o misafire ikram ettim' örneğinde görüldüğü gibi birinci ضَيْفٌ kelimesi nekre gelirken, ikincisi aynı cümlede ma'rife olarak gelmiştir. Ma'rife olarak kullanılan kelimenin başındaki أل'ı ahdiyye bu iki kelimeyi birbirine bağlamaktadır. Burada ma'rife olan kelime zamir, nekre olan ise zamirin mercii konumundadır. Cümle sanki جَاءَنِي ضَيْفٌ فَأَكْرَمْتُهُ 'Bana bir misafir geldi, ben de ona ikram ettim' şeklinde söylenmektedir.

Lafızları benzer olan iki kelime aynı cümle içerisinde nekre olarak kullanılacak olursa o durumunda bir anlam karışıklığı ortaya çıkacaktır.

نَزَلَ مَطْرٌ فَأَنْعَشَ مَطْرٌ زُرُوعَنَا 'Bir yağmur yağdı, bir yağmur ekinlerimize canlılık kazandırdı' örneğinde birinci مَطْرٌ kelimesiyle ikincisinin aynı olup olmadığı karıştırılmaktadır. İşte أل'ı ahdiyye bu belirsizliği ortadan kaldırmaktadır.

Ancak bu her zaman böyle olmayabilir. اشْتَرَيْتُ كِتَابًا وَأَنْتَ اشْتَرَيْتَ كِتَابًا (أَخْر) "Ben bir kitap aldım, sen de bir kitap aldın" örneğindeki كِتَابًا lafızları aynı cümle içerisinde nekre olarak kullanılmalarına rağmen farklı kitaplar olduğu anlaşılmalıdır.

Ahd-i zikrîdeki belirlilik, lafzın sarâhaten veya kinâye yoluyla zikredilmesiyle olmaktadır<sup>35</sup>.

**a1.1. أل'ı Ahd-i Sarîhî:** Burada aynı lafız iki defa zikredilmektedir. İlk kullanımda

<sup>31</sup> Ahd-i zikri ve ahd-i huzurideki belirlilik zihinde olmayıp, zihnin dışındaki bir belirlilik olması sebebiyle ahd-i harici olarak isimlendirilmiştir.

<sup>32</sup> el-Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru 'l-belâga fi 'l-me'ânî ve 'l-beyân ve 'l-bedi'*, İstanbul, 1984, s.134.

<sup>33</sup> İbn Hişâm, *Muğni 'l-lebîb*, I,61; Hasan, 'Abbâs, I,384 vd.; el-Galâyîni, I,148.

<sup>34</sup> Hasan, 'Abbâs, I,383,384.

<sup>35</sup> Teftazânî, Saduddin, *Muhtasaru 'l-me'ânî*, İstanbul, 1301, s.35.

nekre olan kelime ikinci kullanımda ma‘rife olarak gelmiştir. Çünkü muhatap ikinci defa zikredilen kelimenin birincisi olduğunu kavramıştır. Bu durum şu ayette açıkça görülmektedir.

( كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيًّا ) Nitekim vaktiyle Firavuna bir elçi gönderdik Firavun o Elçi'ye isyan etti de biz de onu şiddetle cezaya çarptırdık<sup>36</sup>.

Ayette geçen رَسُولًا kelimesi ilk defa kullanıldığında nekre, ikincide ise birincisi ve ikincisiyle kastedilen mânanın aynı şeyler olduğunu göstermek üzere ma‘rife olarak kullanılmıştır. Bu ma‘rifelik zikredişten kaynaklanan bir ma‘rifeliktir.

**a1.2. آل'ı Ahd-i Kinâî:** آل'ı bitişen kelimenin lafzı daha önce zikredilmeyip ona telmihte bulunan (işaret eden) isimler zikredilirse bu durumda آل, lâm-i ahdi kinâî olur.

( إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّي إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا ... وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَىٰ ) Bir zaman İmrân'ın hanımı şöyle demişti: Ya Rabbi! Karnımda taşıdığım çocuğumu sana adadım, her türlü bağdan azade olarak senin yoluna hizmet edecektir... Erkek evlat kız gibi değildir<sup>37</sup>.

Bu ayette مُحَرَّرًا ile, kinaye yoluyla الذَّكَرُ (erkek evlat) kastedilmektedir. Bu sebeple الذَّكَرُ kelimesi, kendisine işaret eden مُحَرَّرًا'dan sonra geldiği için ikinci kez zikrediliyor gibi آل'lı gelmiştir.

**a2. Ahd-i Zihnî:** Buna ahd-i ilmî de denilmektedir. Çünkü burada kelimenin belirli olmasındaki sebep, konuşma anından önceki zamanda sahip olunan bilgiden kaynaklanmaktadır. Ancak konuşma anından önce söz sahibi ve muhâtabın sahip olduğu bu belirli bilgi, söz esnasında zikredilmiş bir lafız olarak karşımıza çıkmayıp آل'ı ahdiye ile remzedilir. Kelimenin başındaki آل'ı ise, o bilgiye işaret eden onun bir unvanı gibidir<sup>38</sup>.

Örneğin bir öğrenci arkadaşına مَا أَخْبَارُ الْكَلْبِيَّةَ؟ Fakülteden ne haber? dediğinde, bu cümlede الْكَلْبِيَّةَ, sözü söyleyenin ve muhâtabın daha önceden bildikleri bir 'fakülte' olduğu için nekre getirilmeyip onun yerine işaretle آل'ı zihnî kullanılmıştır.

( لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ ) Gerçekten Allah, (Hudeybiye'de) o ağacın altında sana biat ettikleri zaman müminlerden razı oldu<sup>39</sup>.

Bu ayette الشَّجَرَةَ kelimesinin başındaki آل'ı de, lâm-ı ahd-i zihnî olup, onun

<sup>36</sup> Müzzemmil 73/15-16; Makalede geçen ayetlerin tercümeleleri şu meallerden alınmıştır: Çantay, Hasan Basri, Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Kerim, İstanbul, 1984; İslâm Ansiklopedisi, Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Ankara, 1993; Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli, İstanbul, 1998 .

<sup>37</sup> Âl-i imrân 3/35-36.

<sup>38</sup> Hasan, 'Abbâs, I,384; el-Galâyînî, I,148.

<sup>39</sup> Fetih 48/18.



mütekellim ve muhâtabın zihninde bilindiğine işaret etmektedir.

Ahd-i zihnîdeki belirlilik, muhatap ile sözü söyleyen arasındaki bir belirliliktir. Bunların dışındakiler için ise belirsizlik vardır. Çünkü أل, eklendiği kelimeye ait bilgiye sahip olanların zihnini kastedilen mânaya yönelir. Zihninde bu bilgi bulunmayanlara göre ise, أل ile başlayan kelime lafız olarak ma'rife olsa bile mâna olarak nekredir. Çünkü onlar için bir belirlilik ortaya konulmamıştır.

**a3. Ahd-i Huzûrî:** Bu çeşit ma'rifelikte, ma'rifeliğe sebep olan şey konuşma esnasında ortaya çıkar. Başına geldiği kelimeye “bu, şu” işaret sıfatını kazandırır<sup>40</sup>. (فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدْنِكَ) *Biğün senin bedenini kurtaracağız*<sup>41</sup>.

İbn ‘Uşfûr bir ismin lâm-ı ahd-i huzûrî ile ma'rife olabilmesi için şu şartları taşıması gerektiğini belirtmiştir<sup>42</sup>:

-İsm-i işaretten sonra gelmesi gerekir.

جَاءَنِي هَذَا الرَّجُلُ *Bu adam bana geldi,*

-Nidâdan sonra gelmesi gerekir.

يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ احْفَظْ لِسَانَكَ *Ey adam! Dilini koru,*

-Müfâcee (sürpriz) bildiren إِذْ 'den sonra gelmesi gerekir.

خَرَجْتُ فَإِذَا الْأَسَدُ *Çıktım, bir ne göreyim; aslan,*

-Şimdiki zamanı bildiren bir zarftan sonra gelmesi gerekir.

جَاءَ الْآنَ *Şimdi geldi.*

Görüldüğü gibi lâm-ı ahd-i huzûrî ile ma'rife olan isimler muhatapın gözü önünde olan isimlerdir.

### b. أل'ı Cinsiye (Cins İçin Gelen):

Bu çeşit lâm-ı târif, ahd ifade etmeyip cins ifade eder. Burada başına أل gelmiş olan isim mâna yönüyle nekreligini devam ettirirken lafız yönüyle ma'rife olmaktadır<sup>43</sup>.

النَّجْمُ مُضِيٌّ بِذَاتِهِ “Yıldız bizzat kendisi ışık saçar” cümlesinde النَّجْمُ kelimesi أل'ı cinsiye ile lafzen ma'rife olmuş ise de mâna yönüyle nekre konumundadır. Çünkü o bir cins isimdir. Varlığını bildiğimiz veya bilmediğimiz bütün yıldızları kapsayan müşterek bir isim olduğundan medlûlünü tek bir yıldızla hasretmek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple cins ismin başına eklediğimiz أل, bütün efradını idrak edemediğimiz cinsin

<sup>40</sup> Hasan, ‘Abbâs, I,384; Bakırcı, S.- Çögenli S., Erzurum, 2000, *Arapça Edatlar Sözlüğü*, s.14.

<sup>41</sup> Yunus 10/92.

<sup>42</sup> İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, I,61; el-Hâdimî, Ebu Said Muhammed, *Risâletü'l-besmele*, Matbaa-i ‘Âmire, 1261, s.7.

<sup>43</sup> el-Galâyînî, I,148,149.



جَمَعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ “Emir kuyumcuları topladı” dediğimizde, الصَّاعَةَ'nın başındaki اَلْ istiğrâk-i örfidir. Çünkü Emir sadece beldesindeki ve memleketinin yakınındaki kuyumcuları toplamıştır. Yoksa dünyadaki bütün kuyumcuları toplamamıştır. Bu sebeple اَلْ istiğrâk-i örfi ile bütün fertler değil bölgedekiler kastedilmiştir.

İstiğrâk hakkındaki bir başka tartışma konusu ise istağrak-i müfredin mi, yoksa اَلْ ile ma'rife olmuş olan istiğrâk-i cem'in mi kapsamlı olduğudur. İstiğrâkı müfredin mânasının istiğrâk-ı müsennâ ve cem'den daha kapsamlı olduğu söylene de, bu her zaman geçerli olmayıp menfi nekre için geçerlidir. Örneğin لا رَجُلٌ فِي الدَّارِ “Evde hiç erkek yoktur” dediğimizde رَجُلٌ kelimesi bütün erkek cinsini kapsamakta ve erkek namına evde hiç kimsenin olmadığını belirtmektedir. Ancak çoğu nahiv alimi اَلْ istiğrâk ile ma'rife olan cem'in müfretten daha kapsamlı olduğunu savunmuşlardır<sup>50</sup>. Çünkü اَلْ istiğrâk-i hakîki başına geldiği cinse ait hakîki bütün fertlerini kapsamaktadır.

اَلْ (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ) “Erkekler kadınlar üzerine hakimdirler”<sup>51</sup> ayetinde اَلْ istiğrâk ile ma'rife bir cem olan الرِّجَالُ kelimesinin, لا رَجُلٌ deki رَجُلٌ'den daha kapsamlı olduğu açıkça görülmektedir.

**b.2. Cinsin Sıfatlarından Birinin Mecâz ve Mübâlağa Yoluyla Kapsamını İfade Etmek İçin Gelen اَلْ:** Bu tür اَلْ, başına geldiği cinsin bütün fertlerini kapsamayıp o fertler arasında mecâz ve mübâlağa kabilinden yaygın olan vasıflardan birini kapsar<sup>52</sup>.

أَنْتَ الرَّجُلُ “Sen tam bir adamsın” örneğinde, الرَّجُلُ kelimesinin hakîki mânası kastedilmemiş mübâlağa yoluyla kişinin adamlığa ait bütün sıfatları üzerinde topladığı kastedilmiştir. Aslında cümle şu şekilde olmaktadır. اِجْتَمَعَتْ فِيكَ كُلُّ صِفَاتِ الرَّجُولَةِ “Sende erkeklığe ait bütün sıfatlar toplanmıştır” Bu çeşit اَلْ'ın yerine كُلُّ kelimesi de kullanılabilmekte ancak bu mecâz yoluyla olup اَلْ istiğrâkiyedeki gibi hakîkatle değildir.

**b.3. Cinsin Hakîkatini Beyan İçin Gelen اَلْ:** Bu tür اَلْ, cinsin başına cinsin hakîkatini, mahiyetini ve tabiatını belirtmek amacıyla gelir<sup>53</sup>.

الْإِنْسَانُ حَيَوَانٌ نَاطِقٌ “İnsan konuşan bir canlıdır” cümlesindeki الْإِنْسَانُ'nun başındaki اَلْ, insan cinsinin hakîkatini belirtmek üzere gelmiş olup, insanın hakîkatinin akıllı ve müdrük bir varlık olduğu kastedilmektedir. Vereceğimiz ayette ise cinsin mahiyetine işaret edilmiştir.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ “Biz canlı olan her şeyi sudan yarattık”<sup>54</sup> ayetindeki

<sup>50</sup> el-Kazvîni, s.37; Teftazânî, s.36,37.

<sup>51</sup> Nisâ 4/34.

<sup>52</sup> Hasan, ‘Abbâs, I,386.

<sup>53</sup> el-Galâyîni, I,148.

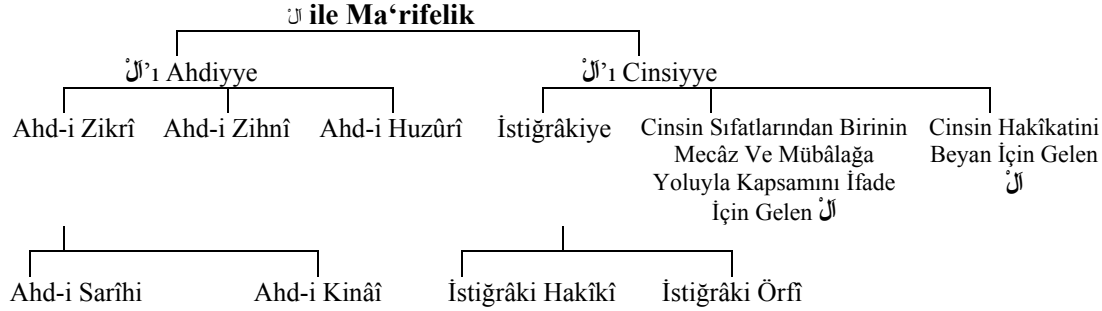
<sup>54</sup> Enbiyâ 21/30.

الماء kelimesindeki أل, cinsin mahiyetine işaret için getirilmiş olup bütün yaratılmışların mahiyetinin sudan olduğu belirtilmiştir.

أل'ı cinsiye ile ifade edilen hakikat, zihinde bulunan hayalî mücerred bir hakikattir. Bu hakikat; maddesi, azlığı, çokluğu ve özellikleri dikkate alınmaksızın akılda mücerred ve hayalî olarak oluşmaktadır<sup>55</sup>.

الرَّجُلُ أَقْوَى مِنَ الْمَرْأَةِ “Erkek kadından daha güçlüdür” cümlesinde erkeğin kadından güçlü olması, mahiyeti itibariyledir. Erkeğin tabiatının, mahiyetinin kadından güçlü olduğu belirtilmek istenmiştir. Bu hakikat hayalî bir hakikattir. Yoksa tek tek fertlere ait bir hakikat değildir. Çünkü bazen bir kadın bir erkekten daha güçlü olabilmektedir. Bu sebeple, أل'ı cinsiyyenin yerine كلّ kelimesinin getirilmesi mümkün değildir<sup>56</sup>.

Aşağıda, buraya kadar anlattığımız أل ile ma'rifelik, bir çizelge halinde verilmiştir.



#### أل'ı Ahdiyye İle أل'ı Cinsiyye Arasındaki Farklar:

Gerek ahd için, gerekse cinsi belirtmek için kelimenin başına gelen أل, her iki durumda da kelimeyi ma'rifeye yapar. Ancak bu ma'rifelikler farklıdır.

Ahd için gelen أل, ismin hem lafzını hem de mânasını ma'rifeye yapmakta ve başına geldiği kelimeyi muayyen bir fert haline getirmektedir.

إِشْتَرَيْتُ فَرَسًا ثُمَّ بَعْتُ الْفَرَسَ “Bir at satın aldım, daha sonra o atı sattım” cümlesindeki الْفَرَسَ, başına getirilen أل ile ma'rifeye olmuştur.

Cins için gelen أل, başına geldiği kelimenin mânasını değil, sadece lafzını ma'rifeye yapmaktadır.

احْتَرَمَ الْمَرْأَةَ “Kadına saygılı ol” cümlesindeki الْمَرْأَةَ, belirli bir kadına delâlet etmeyip bütün cinsi kapsamaktadır. Bu sebeple mâna yönüyle nekre olup başındaki أل'den dolayı lafız olarak da ma'rifedir.

<sup>55</sup> Hasan, ‘Abbâs, I,387; Uralgiray, I,571.

<sup>56</sup> İbn ‘Akîl, I,168; İbn Hişâm, Şerhu Katri'n-nedâ, s.113.

**’ال’ı İstiğrâkiye ile Cinsin Hakikatini Beyan İçin Gelen ’ال’ Arasındaki Farklar<sup>57</sup>:**

1. Hem ’ال’ı istiğrâkiye hem de cinsin hakikatini beyan için gelen ’ال’, cinsin başına eklenip cins ifade etmeleriyle birbirlerine benzeseler de kapsamları itibariyle ayrılmaktadırlar. ’ال’ı istiğrâkiye, başına geldiği cinsin bütün hakîki fertlerini kapsamaktadır. Cinsin hakikatini beyan için gelen ’ال’ ise, başına geldiği cinsin hayaldeki hakikatini ifade etmektedir.

2. ’ال’ı istiğrâkiyenin başına gelmiş olduğu bazı cinslerin kapsamında istisna olabılırken, cinsin hakikatini beyan için gelen ’ال’ın bitiştiği cinste istisnâ mümkün olmamaktadır. Çünkü onda fertlere değil cinsin hakikat ve mahiyetine bakılır.

( لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ... )

“Biz insanı en mükemmel surette yarattık, sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük, ancak iman edip sâlih amel işleyenler müstesnâ”<sup>58</sup> ayetlerinde geçen الإنسان ’ın başındaki ’ال’, istiğrâk için olup bütün insanları kapsamaktadır. Ancak daha sonra iman edip sâlih amel işleyenler istisna tutulmuştur. Bu da göstermektedir ki, ’ال’ı istiğrâkiye her ne kadar cinsin hakîki bütün efradını kapsamak için getirilse de bazı durumlarda cinsin kapsamında istisnâlar olabilmektedir.

3. ’ال’ı istiğrâkiyenin yerine كلّ kelimesini getirildiğinde mâna değişmezken, cinsin hakikatini beyan için gelen ’ال’ın başına كلّ kelimesi getirildiğinde mâna değişeceğinden getirilemez.

كلّ الرجل أصبر من المرأة “Erkek kadından daha sabırlıdır” yerine, الرجل أصبر من المرأة “Her erkek kadından daha sabırlıdır” denilmez.

**Sayıların Ma’rife Olması<sup>59</sup>:**

Arap dilinde bazı durumlarda, sayıların (aded) ve sayılanın (madûd) başına ’ال’ getirilerek ma’rife yapılır.

Sayı mürekkebe ise birinci cüzü ma’rife yapılır,

أَخَذْتُ السَّبْعَةَ عَشَرَ كِتَابًا O 17 kitabı aldım.

Atıflı ise iki cüzü birden ma’rife yapılır,

رَأَيْتُ الْأَلْفَ وَالسَّبْعَةَ عَشَرَ جُنْدِيًّا O 1016 asker gördüm.

Adet ukûd<sup>60</sup> olduğunda ise ’ال’, sayının başına getirilir,

<sup>57</sup> el-Galâyîni , I,148 vd.

<sup>58</sup> Tîn 95/4-6.

<sup>59</sup> Sibeveyh, I,206 vd.; Hasan, ‘Abbâs, I,397; el-Hâşimî, el-Kavâ'idü'l-esâsiyye, s.110, Uralgiray, I,573; Yanık, Nevzat H., Arapça'da Sayılar, Erzurum, 1999, s.42.

<sup>60</sup> İstilahta 20-90 arası onluklara denilir.

أَلٌ فِي بَيْتِهَا الْعِشْرُونَ عَامِلًا *Onun evinde O 20 işçi vardır.*

Muzâf kullanımda أَلٌ la ma‘rifelik üç şekilde yapılmaktadır:

ذَهَبَتْ ثَلَاثُ الطَّالِبَاتِ *O 3 kız öğrenci gitti.*

ذَهَبَتِ الثَّلَاثُ طَالِبَاتٍ *O 3 kız öğrenci gitti.*

ذَهَبَتْ الطَّالِبَاتُ الثَّلَاثُ *O 3 kız öğrenci gitti.*

#### أَلٌ ’in Okunuşu:

Arapça’daki 28 harfin 14’üne şemsî, diğer 14’üne ise kamerî harfler denir.

Şemsî Harfler: ط, ظ, ض, ص, ش, س, ز, ر, د, ذ, ث, ت.

Kamerî Harfler: ي, ه, و, م, ك, ق, ف, غ, ع, خ, ح, ج, ب, ا.

Şemsî harflerden biriyle başlayan kelimelerin başına أَلٌ getirildiğinde ل okunmayıp kelimenin ilk harfi şeddeli okunur. التَّاجِرُ gibi.

Kamerî harflerde ise ال okunur. الْقَمَرُ gibi. Harf-i ta‘rîfin ilk harfi olan ا (elif) söz başında mutlaka okunur, arada ise okunmaz. رَأَيْتُ الْوَلَدَ, الْوَلَدُ gibi. Ancak أَلٌ den önce harf-i cer olan ل gelirse ا (elif) ne yazılır ne de okunur. لَوَلَدٌ gibi. Soru hemzesi, başında أَلٌ bulunan bir kelimenin başına gelirse vasl hemzesi düşmeyip med olarak soru hemzesine yüklenir. أَ الشَّاهِدُ قَالَ هَذَا؟ = أ الشَّاهِدُ قَالَ هَذَا؟<sup>61</sup>

#### Harf-i Ta‘rîfin Hazfedilmesi:

Kelimenin başına gelen أَلٌ, bazı durumlarda kelimeyi ma‘rife yapan diğer sebeplerden dolayı düşürülmektedir. Bunlardan birisi nidâ harfleridir. Çünkü başında nidâ harfi bulunan isimler ma‘rife kabul edilmekte ve başındaki أَلٌ hazfedilmektedir. يَا رَجُلٌ gibi. Ancak münâda, أَلٌ ile ma‘rife olursa, doğrudan çağrılmayarak nidâ harfi ile münâda arasına müzekkerlerde أَيُّهَا müenneslerde de أَيُّهَا harf-i tenbihleri getirilir.<sup>62</sup>

(يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ) “Ey gönül huzuruna ermiş ruh”<sup>63</sup> ayetinde olduğu gibi.

İsimler, isim tamlamasıyla ma‘rife olduklarında başlarındaki أَلٌ düşürülür. غُلَامِي gibi. Çünkü buradaki izâfet mânevîdir. Kastedilen belli olup ma‘rifelik tamlamayla yapılmıştır. Bu sebeple isimleri ma‘rife yapan أَلٌ ile kelimenin muzâflığının aynı anda olması söz konusu değildir<sup>64</sup>. Yani الْغُلَامِي şeklinde bir kullanım mümkün değildir.

#### Harf-i Ta‘rîfin Hazfedilmemesi:

Kelimenin başına gelen أَلٌ, bazı durumlarda kelimeyi ma‘rife yapan diğer

<sup>61</sup> Maksudoğlu, s.25 vd.; Erdoğan, Ayhan, *Arapça İmla Kılavuzu*, Konya, trs. s.4-5.

<sup>62</sup> El-Hâşimî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye*, s.229; Akdağ, s.50.

<sup>63</sup> Fecr 89/27.

<sup>64</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, s.255.



### Ma'rifelik İçin Getirilen 'Al'daki 'L'in 'M'e Dönüşmesi:

Arap dilinin genel kullanımında ma'rifelik için ismin başına 'Al getirilir. Ancak Himyerîlerin<sup>70</sup> lügatinde, ma'rifelik için getirilen 'Al'da ki 'L, 'M'e dönüşür<sup>71</sup>. Yani 'Al yerine 'Am kullanılır.

مَرَرْنَا بِمَقُومٍ yerine مَرَرْنَا بِالْقَوْمِ derler. Bu şekildeki kullanım bugün dahi Yemen bölgesindeki halk arasında kullanılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber de dinin hükümlerinin tam olarak anlatılabilmesi için zaman zaman hitap ettiği sahabe grubunun şivesini kullanmıştır. Sahabe de onun kullandığı şekliyle hadisi rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber Himyerî lügatini de kullanmış isimlerin başına 'Al yerine 'Am getirmiştir<sup>72</sup>. Ka'b b. Âsım el-Eş'ârî Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir.

لَيْسَ مِنْ أَمِيرٍ أَمْصِيَامٌ فِي أَمْسَقَرٍ “Oruç, seferde birr (Allah'ın rızasını kazandırıcı) değildir”<sup>73</sup> sözüyle لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ demek istiyordu.

### B. 'AL'IN İSM-İ MEVSÛL OLARAK KULLANILMASI:

Bazı durumlarda kelimenin başındaki 'Al, الَّذِي ve benzerleri gibi ism-i mevsûl anlamında kullanılmaktadır<sup>74</sup>. 'Al'ın ismi mevsûl olarak değerlendirilebilmesi için eklendiği kelimenin الضَّارِبُ gibi ism-i fâil, المَضْرُوبُ gibi ism-i mef'ûl veya الْحَسَنُ gibi sıfat-ı müşebbehe olması gerekir<sup>75</sup>.

جَاءَ الَّذِي ضَرَبَ مُحَمَّدًا “Muhammed'i döven geldi” cümlesi جَاءَ الضَّارِبُ مُحَمَّدًا demektir.

الْمُؤْمِنُونَ “Gerçekten, inananlar kurtuluşa ermiştir”<sup>76</sup> ayetindeki الْمُؤْمِنُونَ kelimesi, ism-i fâil olduğundan başındaki 'Al, الَّذِينَ mânasına ism-i mevsûldur.

Nahivciler ism-i fâil ve ism-i mef'ûlün fiil gibi amel etmeleri sebebiyle, başlarına gelen 'Al'ın ismi mevsûl olduğunda ittifak etmişlerdir. Şayet bu ikisinin başındaki 'Al'ın, ma'rifelik için geldiği kabul edilecek olursa, isme yaklaşım, fiilden uzaklaşmalarına sebebiyet vererek, amellerine mani olacağından, ism-i mevsûl olarak kabul edilmesi bir zorunluluktur. Ancak bu ikisinin başındaki 'Al'ın böyle değerlendirilebilmesi için de hudûs ve teceddüt bildirip, cins ve ahd ifade etmemesi gerekir. Örneğin أَنْصُرَ الْمَظْلُومَ cümlesindeki الْمَظْلُومَ, ism-i mef'ûl olmasına rağmen hudûs bildirmeyip, sübût bildirdiği için başındaki 'Al,

<sup>70</sup> Güney Arabistanda yaşamış eski bir kavmin adıdır. Bu kavimde klasik Arapça kullanımından farklı olarak bazı kullanımlar mevcuttur. Örneğin 'Al'ın yerine 'Am, تَوِينٍ yerine de تَوِيمٍ kullanılması gibi. Geniş bilgi için bakınız: Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-'Arabi'l-Kadîme ve'l-'Hadîse*, Beyrut 1982, I,305; el-Hamavî, Yâkût b. Abdullah, Şihâbüddîn Ebî Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut trh., II,307; Ferrûh, Ömer, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabi*, Beyrut, 1992, I,36.

<sup>71</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, s.114.

<sup>72</sup> Aşık, Nevzat, Sahabe Ve Hadis Rivayeti, İzmir, 1981, s.184; Hasan, 'Abbâs, I,159.

<sup>73</sup> Nisâbü'rî, Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut, 1998, Savm 596, nr: 1621.

<sup>74</sup> Sibeveyh, IV,147; İbn Cinnî, I,353.

<sup>75</sup> İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, s.102; ed-Dahdâh, s.54.

<sup>76</sup> Mü'minûn 23/1.



ism-i mevsûl olarak değil 'أل'ı ahdiye olarak kabul edilmektedir<sup>77</sup>.

Sıfat-ı müşebbeheye gelince, başındaki 'أل'ın ism-i mevsûl olarak değerlendirilmesi ihtilaflıdır. İhtilaf sebebi ise; sıfat-ı müşebbenin mâna yönüyle fiile benzemeyip, amel yönüyle benzemesidir. Bazı nahivciler amel yönüyle fiile benzemesinden dolayı 'أل'ı ism-i mevsûl olarak değerlendirirken, Cumhur mâna yönüyle fiile benzememesini ön plana çıkararak 'أل'ın harf-i ta'rîf kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir<sup>78</sup>. Bunun nedeni ise, sıfat-ı müşebbenin hudûs ifade etmeyip, sübût ifade etmesi cihetiyle fiile uzak, camid isme daha yakın olmasıdır. Dolayısıyla sıfatı müşebbenin başındaki 'أل', ismi mevsûl olarak değil harf-i ta'rîf olarak kabul edilmesi daha uygun görünmektedir.

Bunların dışında isim cümlesi, fiil-i muzârî ve zarfların başına da 'أل', ism-i mevsûl mânasında şâz olarak getirilebilmektedir. Ahfeş ve İbn Mâlik bunun istenildiği zaman kullanılabileceğini söylemekte iseler de, Cumhûr bunun şîire mahsus bir durum olduğunu belirtmiştir<sup>79</sup>.

مِنَ الْقَوْمِ الرَّسُولُ اللَّهُ مِثْمُهُمْ لُهُمْ دَانَتْ رِقَابُ بَنِي مَعَدَّ

*Beni Ma'add'in boynu, Allah'ın peygamberi kendilerinden olan kavme eğişik oldu*<sup>80</sup>.

Bu beyitteki الله الرَّسُولُ kelimesinin başındaki 'أل', aslında مِثْمُهُمْ demektir.

مَنْ لَا يَزَالُ شَاكِرًا عَلَى الْمَعَّةِ فَهُوَ حَرٌّ بِعَيْشَتِهِ ذَاتَ سَعَةٍ

*Kim bulunduğu durumda Allah'a şükre devam ederse, bolluk içinde bir yaşama kavuşur*<sup>81</sup>.

Burada ise, الْمَعَّة'ın başındaki 'أل' demektir.

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التُّرْضَى حُكُومَتُهُ وَلَا الْأَصِيلَ وَلَا ذِي الرَّأْيِ وَالْجَدَلِ

*Sen asaleti, ileri görüşü, muhakeme gücü olmayan ve hakemliğine razı olunmayan kişisin*<sup>82</sup>.

Bu örnekte de التُّرْضَى, التُّرْضَى demektir.

Bazıları da ism-i fâil ve ism-i mef'ûlun başındaki 'أل'ı, ism-i mevsûl değil harf-i mevsûl kabul etmişlerdir. Ancak bunun harf-i mevsûl olmayıp, ism-i mevsûl olduğunu gösteren iki delili vardır<sup>83</sup>:

1. Kendisinden sonra, onun dışında döneceği bir mercii olmayan bir zamirin varlığı.

خَابَ الْجَادِدُ "İnkâr eden ziyana uğradı" cümlesindeki الْجَادِد kelimesinde bulunan gizli هُوَ zamirinin التَّذِي mânasındaki 'أل'den başka döneceği mercii yoktur.

2. Bunlara fiilin atfedilebilmesidir.

<sup>77</sup> Hasan, 'Abbâs, I,320.

<sup>78</sup> İbn 'Akîl, I,148-149; Hasan, 'Abbâs, I,320.

<sup>79</sup> İbn 'Akîl, I,149 vd.; İbn Hişâm, I,60-61.

<sup>80</sup> Kâili belli olmamakla birlikte el-'Aynî, bu beytin İbn Mâlik tarafından söylendiğini belirtmiştir. (*Şerhu İbni 'Akil*, I,150)

<sup>81</sup> Kâili belli değildir. (*İbn 'Akil*, I,152)

<sup>82</sup> Kâili: el-Farazdaktır. (*İbn 'Akil*, I,149)

<sup>83</sup> Hasan, 'Abbâs, I,320.

( إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَبُوا اللَّهَ قَرُوبًا حَسَنًا ... ) “Sadaka veren erkek ve kadınlara ve Allah’a güzel bir ödünç verene...”<sup>84</sup> ayetindeki أَقْرَبُوا fiili, ism-i fâil olan الْمُصَدِّقِينَ kelimesine atfedilmiştir.

İsm-i tafdilın başına gelen اَل’in, ism-i mevsûl için değil, ma’rifelik için geldiği konusunda nahivciler ittifak etmişlerdir<sup>85</sup>.

### C. اَل ’IN ZAİD OLARAK KULLANILMASI<sup>86</sup>:

Eklendiği ma’rife ve nekre kelimenin, ma’rife veya nekreligini değiştirmeyen ya da ismi mevsûl ifade etmek için gelmeyen اَل’dır. Bunların getiriliş sebebi lafzî süslemektir. Zâid olarak kullanılan اَل, lâzım ve gayr-i lâzım olarak ikiye ayrılır:

**Lâzım olarak kullanılanlar:** Bitiştigi kelimenin ayrılmaz bir parçası olup hiçbir zaman hazfedilemezler.

1. Bazı alemlerin başında bulunan اَل zâid-i lâzımdır. O ismin alem olarak kullanıldığı zamandan itibaren onun bir parçası gibi başına getirilmiştir. Örneğin الْعُرَى اللَّاتِ gibi alemlerin başındaki اَل takıları, zâid-i lâzımdır.

2. اَل gibi ismi mevsûllerin başındaki اَل’ler zâid-i lâzımdır.

### Gayr-i lâzım olarak kullanılanlar:

1. Aslî mânasına işaret etmek için alem-i menkullerin başına getirilen اَل, zâiddir. Bu kelimeler asıllarında alem olmayıp, daha sonra alemlige nakledilmişlerdir. Buna işaret olarak başlarında اَل kullanılmıştır.

اَلْعَادِلِ, اَلْحَارِثِ gibi kelimeler buna örnektir. Bunlar عَادِلِ, حَارِثِ gibi başta alem olmayan ancak daha sonra alemlige nakledilen kelimelerdir.

2. Daha önce duyulmadığı halde bir zaruret sebebiyle getirilenlerdir.

### Bu zaruret ya alemlerin başına getirilen اَل’de,

رَأَيْتُ الْوَلِيدَ ابْنَ الْيَزِيدِ مُبَارَكًا شَدِيدًا بِأَعْبَاءِ الْخِلَافَةِ كَاهِلَهُ

*Hilafetin yükünü taşımada Velid b. Yezid’in sırtının güçlü ve uğurlu olduğunu gördüm*<sup>87</sup>.

Şair burada اَلْيَزِيدِ kelimesinin başına vezin için اَل getirmiştir.

### Ya hal’in başındaki اَل’de,

اَلْأَوَّلُ اَلْأَوَّلُ “Birer birer giriniz” örneğinde اَلْأَوَّلُ kelimesindeki اَل zâiddir.

<sup>84</sup> Hadid 57/18.

<sup>85</sup> Hasan, ‘Abbâs, I,320; İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, I,60; , el-Galâyîni, , I,153.

<sup>86</sup> İbn Cinnî, I,359; İbn ‘Akil, I,169 vd.; el-Câmî, II,151; el-Hâşimî, *el-Kavâ’idü’l-esâsiyye*, s.109-110; Hasan, ‘Abbâs, I,389; el-Galâyîni, I,150-152; Uralgiray, I,571.

<sup>87</sup> Kâili: Lebid, (Bakırcı S.-Çögenli S., *Şahid Beyitler Tercümesi (Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye)*, Erzurum, 1995).

Kelimeyi nekrelikten çıkarmamıştır. Bu terkinin aslı اَدْخُلُوا مُتَرَبِّينَ mânasına olan اَدْخُلُوا الْاَوَّلَ الْاَوَّلَ dir.

Ya da temyiz başındaki اَلْ dadır. Çünkü temyiz ancak nekre olarak gelmektedir.

رَأَيْتُكَ لَمَّا أَنْ عَرَفْتَ وَجْهَنَا صَدَدْتَ وَطَيْتَ النَّفْسَ يَا قَيْسُ عَنْ عَمْرٍو

Ey Kays! Bizim ileri gelenlerimizi tanıdığına yüz çevirdiğini gördüm. Amr'(ın öldürülmesin)e de razı oldun<sup>88</sup>.

Burada cümle وَطَيْتَ النَّفْسَ şeklinde olması gerekirken وَطَيْتُ النَّفْسَ şeklinde gelmiştir. وَطَيْتُ kelimesi temyiz olduğundan başındaki اَلْ zâiddir. Bu Basra ekolünün görüşüdür. Kûfe ekolu ise buradaki اَلْ 'ın ma'rifelik için geldiği ve zâid olmadığı görüşündedir.

#### D. اَلْ 'IN İVAZ/KARŞILIK OLARAK KULLANILMASI:

Bazı durumlarda kelimenin başındaki اَلْ, muzâfun ileyhin zamirinden ivaz/karşılık olarak gelmektedir<sup>89</sup>.

اَلْمَأْوَىٰ “Onun varacağı yer de olsa olsa cennettir”<sup>90</sup> ayetinde الْمَأْوَىٰ kelimesi aslında مَأْوَاهُ şeklindedir. Başına, هـ zamirinden ivaz/karşılık olarak gelen اَلْ sebebiyle bu zamir düşmüştür.

#### SONUÇ:

İsimlerin başına gelen اَلْ, genel anlamda ma'rifelik alameti kabul edilse de her ismin başına gelen اَلْ'ın ma'rifelik için gelmediği açıktır. اَلْ, kelimelerin başına ma'rifelik dışında *ism-i mevsûl*, *zâid* ve *ivaz/karşılık* olarak gelmektedir. Bütün bunların hangi amaçla kullanıldığını bilip, ayırmak ifadeleri doğru anlamamıza yardımcı olacaktır.

Diğer taraftan ma'rifelik için gelen bütün اَلْ'lar da, aynı anlamı ifade etmemektedir. اَلْ'ı ahdiyye medlûlünü hem mânasıyla hem de lafzıyla belirli hale getirirken, اَلْ'ı cinsiyeye medlûlünün sadece lafzını ma'rifeye yapmakta, mânasını ise kapalı bırakmaktadır. Bu durum ise anlamı doğrudan etkilemektedir.

Klasik kaynaklarımızda bütün bunlar teferruatıyla ancak, farklı farklı tertiplerde ve biraz da karışık anlatılmıştır. Türkçe'de böyle bir araştırmanın olmaması ve sistematik bir şekilde verilmemesi, bizde, yaptığımız bu çalışmanın yerinde olacağı kanaatini hasıl etmiştir.

<sup>88</sup> Kâili: Râşid b. Şihâb Yeşkurî, (İbn 'Akîl I,171).

<sup>89</sup> Bu görüş Kûfe ekolünün tamamı, Basra ekolünün bir kısmı ve müteahhirinin çoğunluğuna aittir. (es-Suyûtî, Celaleddin 'Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Hem 'u'l-hevâmi 'şerhu Cem 'i'l-cevâmi'*, Beyrut, trs, s.80; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, I,65.)

<sup>90</sup> Nâziât 79/41.

## KAYNAKLAR

- AKDAĞ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya, 1981.
- AŞIK, Nevzat, *Sahabe Ve Hadis Rivayeti*, İzmir, 1981.
- BAKIRCI, Selami- ÇÖGENLİ, M. Sadi, *Arapça Edatlar Sözlüğü*, Erzurum, 2000.
- CÂBİRÎ, Muhammed 'Âbid, *Arap İslâm Kültürünün Akıl Yapısı* (Çev: Köroğlu, B.- Hacak, H.- Demirli, E.), İstanbul, 1999.
- CÂRİM, Ali – EMİN, Mustafa, *en-Nahvu 'l-vâdih*, Mısır, 1964.
- ÇÖRTÜ, M. Meral, *Arapça'da Cümle Kuruluşu Ve Tercüme Teknikleri*, İstanbul, 1997.
- DAHDAH, Antoine, *Mu'cemu kavâ'idü'l-'Arabiyyeti'l-'âlemiyye*, Beyrut, 1997.
- ERDOĞAN, Ayhan, *Arapça İmla Kılavuzu*, Konya, trs.
- FERRÛH, Ömer, *Târîhu 'l-edebi'l-'Arabî*, I-IV, Beyrut, 1992.
- GALÂÛİNÎ, Mustafa, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, Beyrut, 1412/1992.
- HÂDİMÎ, Ebû Said Muhammed, *Risâletü'l-besmele*, Matbaa-i Âmire, 1261.
- HAMAVÎ, Yâkût b. Abdullah, Şihâbuddîn Ebî Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân* I-V,, Beyrut trh.
- HASAN, 'Abbâs, *en-Nahvu 'l-vâfi*, I-IV, Mısır, 1966.
- HÂŞİMÎ, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâga fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedi'*, İstanbul, 1984.
- *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye li'l-lügati'l-'Arabiyye* (th. Muhammed Ahmed Kasım), Beyrut, 1998.
- İBN 'AKÎL, *Şerhu İbni 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbni Mâlik*, Beyrut, 1415/1995.
- İBN CİNNÎ, Ebu'l-Feth 'Osman, *Sırru's-smâ'ati'l-i'rab* (th. Hasan Hindâvî), Dimaşk, 1985/1405.
- İBN HİŞÂM, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârib*, Beyrut, 1992.
- Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dersaadet, trs.
- İBRAHİM, Abdul 'alîm, *en-Nahvu 'l-vazîfi*, Kahire, 1389/1969.
- KAZVÎNÎ, Hatib, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga*, Beyrut, 1993.
- KEHHÂLE, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-'Arabi'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, I-V, Beyrut 1982.
- MAKSUDOĞLU, Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul, 1992.
- NÎSÂBÛRÎ, Hâkim, *el-Müstedrek*, I-V, Beyrut, 1998.
- SÎBEVEYH, Ebû Bişr Amr b. 'Osman b. Kanber, *Kitâbu Sibeveyh* (th. Abdusselam Muhammed Harun), I-V, Beyrut, 1983/1403.
- TALU, Mehmet, *Nahiv İlmi*, Kayseri, 1987.
- TEFTAZÂNÎ, Saduddin, *Muhtasaru'l-me'ânî*, İstanbul, 1301.
- URALGIRAY, Yusuf, *İlk ve İleri Dilbilgisi*, Riyad, 1406/1986.